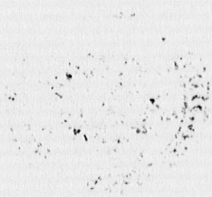

F. Misc. Theol.
8°

EEN GEHARNASTE BIJBELLEZING

Stoomdruk van J. VAN BOEKHOVEN te Utrecht

492

7

EEN GEHARNASTE BIJBELLEZING

NAAR AANLEIDING VAN MATTH. XXIII

VOOR ULTRAMONTANEN EN NIET-ULTRAMONTANEN

DOOR

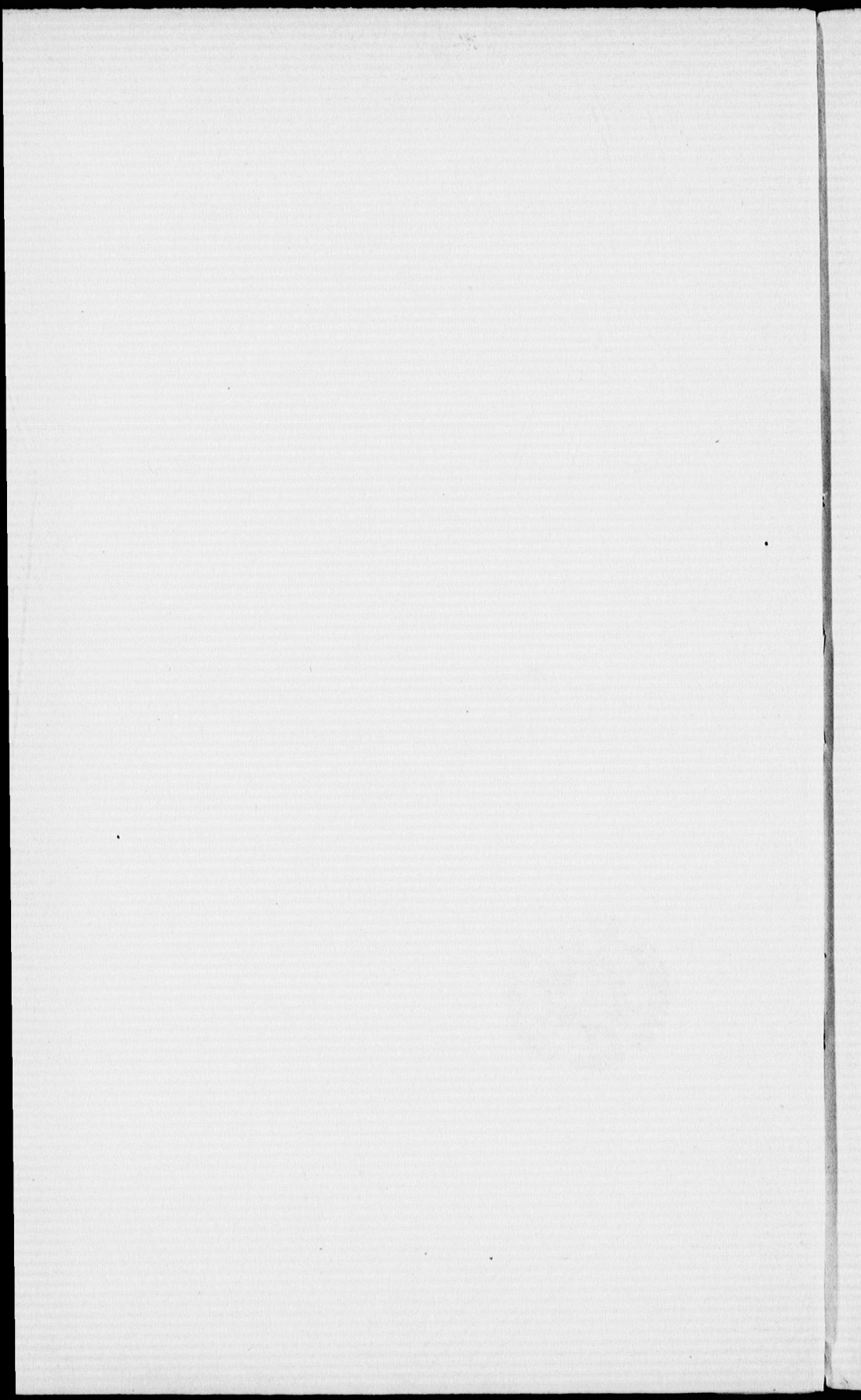
J. C. KINDERMANN

(CHONIA)

UTRECHT — J. L. BEIJERS

1874

EEN WOORD VOORAF.

Het zou ons niet verwonderen, indien velen den titel van onze brochure wat vreemd vonden. Die kwam ons ongezoekt voor den geest, misschien wel door eene onwillekeurige herinnering van bekende Sonnetten die ook „geharnaste” heetten. Evenwel kwam ons die qualificatie niet ongeschikt voor. Immers het boekje moge meer een aanval schijnen, inderdaad is het eene verdediging van hetgeen wij christelijk achten tegen hetgeen zich als christelijk bij uitnemendheid, ja bij uitsluiting wil doen voorkomen. Men wordt bij aanspraken die gemaakt, bij eischen die gedaan worden, genoodzaakt tot zelfverweering. Het geldt wat in onze schatting het hoogste en heiligste is.

Ook om den toon en geest waarin het hier gegevene gesteld is kwam de titel ons niet onjuist voor. Die zal sommigen wat scherp voorkomen. Met flauwheid achten we dezer dagen de zaak welke wij voorstaan weinig gediend. De tegenstander roert zich duchtig en komt immer openlijker voor zijne bedoelingen uit. Het ver-

goelijken zou veinzen en ontveinzen van ons karakter zijn geweest. Die toon werd ons aan de hand gedaan door het Woord van Hem zelf, voor Wien wij ten diepste nederbuigen, die in heilige geestdrift zijner edele verontwaardiging lucht gaf; het was een krachtige greep, zoo mogelijk ter redding. — Zoetsappigheid zou kwalijk geplaatst zijn geweest. Wij verlangen deze ten onzen aanzien ook niet.

Wie aan dien toon aanstoot mogten nemen herinneren we, dat onze variatieën — wanneer wij dit derde van vergelijking mogen bezigen — naar den aard van het gegeven thema zijn. — Het in schijn onchristelijke kan zeer christelijk — gelijk het schijnbaar christelijke zeer onchristelijk wezen.

Mogt hier of daar een voegje wezen dat niet te best sluit, eene enkele malie wat los zijn; wij hopen dat ons harnas houw- en steekproef zal worden bevonden, en men ons misschien een prikje maar geen doodwonde zal kunnen toebrengen.

Eene beschuldiging krijgt, afgezien van haar waarheid, te meer gewicht, naarmate zij van iemand van gezag uitgaat, het verkeerde daarin te laste gelegd zwaarder is, en zij onder en tot meerderen wordt uitgesproken en verbreid. Is zij ongegrond doch ter goeder trouw, dan wordt zulk eene beschuldiging onwaarheid; wordt zij tegen hetgeen tot eene andere overtuiging moest brengen ingebracht, dan wordt zij logen; laster wordt zij, naarmate een en ander een smet werpt op naam en karakter van den betrokkene, en er meer kwade wil in 't spel is.

Maar wat mag en moet men dan zeggen, wanneer in een blad voor de katholieke belangen dat, volgens eene openbare en algemeene meening, door het Vaticaan wordt geïnspireerd, het navolgende te lezen is. — «Te midden van den zedelijken chaos, in een tijd dat (waarin) ook de heiligste woorden hun zin en beteekenis schijnen verloren te hebben, houdt Pius IX den fakkel der waarheid en gerechtigheid omhoog. Te midden van den tegenwoordigen zondvloed van misdrijven kan hij op zijn rein leven wijzen als op een spiegel, en zonder vrees kan hij den modernen Phariseën en tollenaars toeroepen; — wie onder u kan mij van eene zonde beschuldigen?» — Wij vonden in dat woord beschouwingen, er spreekt een geest en denkwijze in, van welker bestaan men zich overtuigd mag houden, al was die hier niet uitgedrukt. Men moge het verschil in beginselen in

dezen erkennen als een bestaand feit, dit neemt niet weg, dat ook die beginselen kunnen en moeten beproefd worden.

Wij laten de bezwaren tegen den geest onzes tijds in het midden. Deze heeft zijne lichtpunten maar ook zijne schaduwzijden, gelijk alle eeuwen die hadden, hoewel de eerste helderder zijn, de laatste niet zóo donker, als dit het geval was in menige vroegere eeuw, ook toen de Kerk meer dan thans haar invloed deed gevoelen en heerschend was. Het moge er, wanneer wij letten op zoo veel woeling en strijd van volken tegen volken, van standen tegen standen, van richtingen tegen richtingen, vrij chaötisch uitzien; Rome's voorstanders zullen wel niet beweerden, dat het daár waar zijn geestelijkheid sedert eeuwen den grootsten invloed uitoefende en dien nog uitoefent, het rustigst en meest ordelijk toegaat. Wij konden, ziende op Frankrijk, Spanje, Oostenrijk en Italië, het er voor houden, dat het daár waar men dien invloed beperkte aanvankelijk beter werd, dat men daár waar deze zich het meest liet en laat gelden het minst rustig is. De protestantsche landen, die waarin het protestantismus het overwegende element is, kunnen de vergelijking met de roomsche wat algemeene verlichting en beschaving betreft, zoo wij hopen, wel doorstaan, hoeveel er ook te wenschen en te verbeteren overig blijve. Men vergelijke Duitschland met Frankrijk, Engeland met Oostenrijk, Zweden met Italië, Portugal met Nederland of Denemarken, de roomsche kantons van Zwitserland met de hervormde, en beslisse aan welke, naar rust en bedrijvigheid, naar vrijheid en orde, naar welvaart en wel ook naar zedelijkheid, de voorrang is toe te kennen. Waar de regeering geheel in handen der geestelijken was, stond het daarmede slechts erger en ergerlijker geschapen. Zóo in Spanje, in het Mainzsche

Triersche enz. in de vorige eeuw, en in de Pauselijke Staten tot in den laatsten tijd.

Daarop ziende zouden wij moeten vermoeden dat de fakkel der waarheid en gerechtigheid, dien Pius en zijne voorgangers omhoog zouden hebben gehouden, maar flauwelijk glom, flauwer naarmate die niet in den midden-eeuwschen mist en het middernachtelijk duister, maar in den steeds helderder dageraad der volgende eeuwen werd ontstoken. Men heeft dien in onze dagen opgerakeld, uiteengepeuterd, doch om dien dan weldra minder helder, «luizig» zooals onze vaders het noemden, te zien branden. Uitgaan, ten volle uitgaan zal die fakkel in den eersten tijd althans niet, en wij zouden dit, ware het ook mogelijk, zoo spoedig niet eens wenschelijk keuren. Er zijn millioenen die deze brug naar het geloof aan het geestelijke en goddelijke nog noodig hebben, wier leuze zou worden: — geen pastoor dan geen paus; geen paus, geen kerk; geen kerk, dan geen geloof, geen goed, geen God! — Wij zijn liberaal genoeg om windelen en doeken van het kind te onderscheiden, maar ook moreel-geloovig of wil men, bijgeloovig genoeg, om niet met windelen en luijers het kind in 't water te willen zien werpen.

Maar ondanks alle liberaliteit en niettegenstaande wij op het gebied der meenigen, vooral der meer onschuldige, tot den andersdenkende gaarne het woord van Abraham tot Loth richten: — «Laat er geen twist zijn tusschen mij en u en tusschen mijne en uwe herders. Trek gij ter linker, zoo zal ik ter rechter gaan», — is er tegenspraak en zijn er inbreuken, beweeringsen, welke wij niet mogen, niet kunnen toegeven. Het zijn de aanspraken van den Onfeilbare, of liever de eischen die uit het in den laatsten tijd den Paus aangewezen standpunt voortvloeijen, alsof bij het Hoofd der Kerk het hoogst en ten laatste eenig

gezag zou berusten. Men zal dit tegenspreken en zeggen, dat men dit alleen in zaken van godsdienst aan den Paus toekent. Doch waar zijn de grenzen, zoodra men b. v. op het gebied van het onderwijs treedt; zoodra de Staat gelijkheid van allen voor de wet wil doen gelden, in huwelijkszaken? Welke uitbreiding gaf de Paus aan dat recht in de dagen van keizer Hendrik te Canossa! Men noeme dit niet aberratie, tijdelijk misbruik van macht; interdict, ban enz. zijn wapenen waarvan de Paus zich kan bedienen en menig Paus zich bediend heeft, ook wanneer het tijdelijke belangen en de heerschappij des pausen betrof. Men geve zelfs niet te hoog op van de onmogelijkheid om zoodanige aanspraken bij den tegenwoordigen toestand der maatschappij nog te doen gelden; de Syllabus bewees hoe weinig men van aanspraken en eischen bij de Roomsche Curie terugkwam. Ook wanneer zij geen ommekeer, maar wel onrust, woeling, strijd kunnen te weeg brengen, en verzet veroorzaken, achten wij zorgeloosheid in dezen gevaarlijk genoeg. Het mogen nog maar vonken zijn, overblijfselen van vroegere laaië vlam; ook vonken kunnen brand doen ontstaan, wanneer zij slechts de daarvoor geschikte stof vinden.

Wat de macht over de gemoederen betreft, welke Rome juist door de erkenning van zijn hoog gezag uitoefent, deze is gebleken in de houding van zijne hoogstgeplaatste dienaren en zijne schijnbaar meest helderziende en onafhankelijke volgelingen. — Hoe verzetten zich mannen van naam, grootwaardigheidbekleeders in de Kerk tegen het leerstuk der onfeilbaarheid op de laatst gehouden Kerkvergadering, en hoe algemeen boog en bukte toch zelfs menig vrijzinnig bisschop, zoodra de uittemaken zaak eene uitgemaakte, de beslissing gevallen was. Het is op hun standpunt eene consequentie; eene inconsequentie echter, wanneer men het van een redelijk, een menschelijk stand-

punt beschouwt. Men heeft stellig niet bedacht welke uitspraken al, ook in zaken des geloofs en aangaande de middelen om menschen tot geloof te bewegen, van den H. Stoel zijn uitgegaan. Men heeft niet bedacht dat men, door aan dat leerstuk zijn zegel te hechten, stilzwijgend de Inquisitie en hare verschrikkingen, den Bartholomeusnacht enz. billijkte. Men heeft niet bedacht dat zoo iets bij den protestant zedelijke afkeuring, bezorgdheid, wantrouwen moest wekken en hem tot zelfverdediging tegen in zijn oog onwettig gezag moest nopen, dat men strijd en bloedstorting in 't aanzijn riep, zoo veel dit aan de beleiders lag — óf men moest onmenschelijk wezen. Die voorstanders hebben ons in 't geheugen geroepen, zij hebben ons voorgelouden wat wij anders gaarne hadden willen vergeten en vergeten zien — dat er bloed, bloed van onze vaders lag tusschen hen en ons. — Men heeft zich soms ook van protestantsche zijde vergeten, zijn beginsel verloochend, men heeft daar uit het oog verloren, dat er in den strijd der meeningen slechts één wapen geoorloofd en ook inderdaad afdoende is, dat dit wapen bestaat in het licht eener betere overtuiging; doch dit waren inderdaad aberraties, tijdelijk slechts en weldra door alle weldenkenden gewraakt, waarvan men ook in beginsel terugkwam. Waar blijft evenwel — vragen we — de veroordeeling van zoodanige wegen en middelen ook van Rome's zijde? Spreekt het zijn *non possumus*, wij zeggen daarop alleen, dat het zich laat binden door banden die het niet moesten binden, dat het voor gronden het oor — voor gruwelen het oog — voor betere overtuiging verstand en hart sluit, en dat het te midden van zijne consequentieën, de ergste inconsequentie begaat, goedkeurende wat zijn verstand verwerpen, zijn hart veroordeelen moet. De grond en reden waarmede veel te verklaren en bij velen te verschoonen is zij deze, dat de mensch een kind is van zijn

tijd, dat hij bewogen wordt door de drijfveeren die in dien tijd gelden en op den voorgrond treden, dit verschoont geen paus; de Onfeilbare moest, eens onfeilbaar zijnde, beter weten, beter geweten hebben. — En daarom, die feiten goedgekeurd, derzelve herhaling indien mogelijk beloofd, goedgekeurd dat Leo X den slavenhandel in zwarten billijkte, of dat leerstuk laten vallen en het Hoofd der Kerk feilbaar verklaard!

Men brenge niet hiertegen in, dat die quaestie geene theologische maar eene humanitair-politieke zou zijn. Al kan men haar ook uit het laatste oogpunt beschouwen en als zoodanig voorstellen, zij is nog meer en eerder eene van religie, omdat zij den weg en de middelen raakt, waardoor eene godsdienst of liever eene Kerk moet worden in stand gehouden en beschermd. Zelfs als afmaking-systeem kan kettervervolging onverstandig politiek, maar moet tevens geenszins christelijk gekeurd worden. Dat nu die Kerk, volgens het *ecclesia non silit sanguinem*, d. i. de Kerk dorst niet naar bloed, zich bij de *auto-da-fé's* op den achtergrond hield en de uitvoering van haar vonnissen aan de wereldlijke macht overliet, kan zulke feiten niet wettigen, haar niet verontschuldigen. En daarom moeten de voorstanders der onfeilbaarheid de bloedige erfenis aanvaarden, of van dat leerstuk afstand doen, en na de vroegere afkondiging het herroepen.

Moge nu het aangevoerde als een proeve en toets gelden dat de fakkel der waarheid en gerechtigheid dien Pio IX zou omhoog houden, wel flauw glimt, maar daarentegen walm en stank genoeg verspreidde; wij zouden nog hebben gezwegen, omdat hij naar zijn persoonlijk karakter den lof eens «reinen levens» betrekkelijk zeer verdient, en hij op dit punt hoogst gunstig afsteekt bij sommige zedelijke monsters die in vroegere eeuwen Rome's zetel innamen. Wie met den tegenwoordigen paus in aanraking kwamen

roemen zijne humaniteit en beminnelijk karakter. Evenwel is de Paus binnen zijn paleis en raadzaal niet de onafhankelijke albeschikker, als hoedanig men hem naar buiten zich laat vertoonen. Hij heeft nevens en achter zich zijn *Consulta*, en achter dezen staan? De pauselijke stoel heeft zijne viziers en janitsaren.

Maar desniettemin wordt het gezegde aangaande den humanen grijsaard in meer dan een zin lasterlijk, het wordt lasterlijk ten aanzien van wie de vrijzinniger beginselen huldigen, wanneer men verder spreekt, «dat Pio IX den modernen Pharizeën en Tollenaars zonder vrees mag toeroepen: Wie onder u kan mij van éene zonde overtuigen?» Al riep dat Woord ons niet het beeld van den Eenige voor den geest die het op de lippen nam, en al zou Pio IX zich van zulke lofspraak en verheffing excuseeren en zeggen, dat hij zijn naam van Heiligen Vader *cum grano salis* en *ex officio*, in zijne qualiteit zich liet aanleunen; hij zou, al nam hij ook het «Onfeilbare» *ex cathedra*, dat is onfeilbaar in zijne pauselijke uitspraken omtrent geloofswaarheden aan — hij zou, zeggen we, voor dat «onzondige» bedanken, als een hem niet toekomend predicaat. Wij hopen en vertrouwen, we weten dit schier van hem.

Doch Pius IX kan dat woord, volgens het door het Vaticaan geïnspireerde blad, toeroepen aan «de moderne Phariseën en tollenaars.» — Die moeten daardoor zeker worden beschaamd en wederlegd. De combinatie is minder gelukkig, ten zij men door de eersten de protestantsche kerkelijk vromen, de mannen der orthodoxie, door de laatstgenoemden de mundane wereldlingen, de meer of minder modernen bedoeld wil hebben. Intuschen zouden we altoos liever onder de tollenaars dan onder de Phariseën onze plaats willen zoeken, en dan liefst naast dien éenen in de schets welke Jezus van

beiden geeft. Wat die Phariseën aangaat, wij willen het signalement dat de Heer van die vroom-rechtzinnigen opgeeft in zijne enkele trekken nagaan en vragen, waarvoor de door hem geïncrimineerden in onze dagen te zoeken zouden zijn? Wij willen den donder zijner wel-sprekendheid vernemen, waarbij Demosthenes' Philippicae en Cicero's Catilinae opgesierde bombast worden, en vragen: waar de bliksemen zijner heilige verontwaardiging treffen? Wij slaan het drieëntwintigste hoofdstuk van het evangelie naar Mattheus op.

Mogen we Hem die daarvoor anders te hoog stond, in menschelijk burgerlijk kader klassificeeren, dan was Jezus geen revolutionair, maar in zijne dagen stellig modern, als die geen vrede had met veel wat in zijn tijd en onder zijn volk bestond, die niet vroeg naar oud en bestaande maar naar waar en recht, al wilde hij geen gewelddadige omkeering. Daarom dringt hij aan op ontzag van het bestaande, al wordt wet en gebod door onwaardigen den volke voorgehouden, «al zitten schriftgeleerden en Farizeën op Mozes stoel.» De waarheid blijft waarheid, al verkondigen onwaardige monden haar. Doch daarom geen onwaarheid gehuldigd, geen oogen gesloten voor derzulken gebreken, voor hunne verkrachting en overtreding der heilige wetten, daarom niet zich laten verblinden door breede gedenkedels en groote zoomen aan de kleederen met spreuken uit de gewijde bladeren of van vrome mannen bestikt! Daarom niet blindelings en slaafsch hen gevolgd, daarom geen onderwerping aan onwettig aangematigd gezag; want «één is de Meester, allen zijn broeders!» De zijnen zouden zich niet laten Meester noemen; de grootste onder hen zou hun dienaar zijn.

Wij staan een oogenblik stil en doen, op die inleiding teruzziende, enkele vragen. — Wie beweerden op Mozes

stoel te zitten en het geestelijk hooggezag in handen te hebben? — Wie binden lasten van instellingen en plechtigheden zamen, om die den menschen op de schouderen te leggen? — Wie komen in plechtgewaad geschikt om den eenvoudigen ontzag in te boezemen? — Wie laten zich Rabbi noemen en matigen zich een meesterschap aan over hunne broederen? — Zal men die lieden eerder en meer onder de protestantsche leeraars en in de eerste plaats onder de modernen in hun midden, of zal men die onder Rome's priesterschap, met zijn paus, kardinalen, bisschoppen, pastoors (de benaming wijst op gezag, op hoogheid, desnoods op transcendentale hoogheid) te zoeken hebben? Het «Meester» was hun niet genoeg; wij vinden Heiligheden, Eminenties, Hoogwaardigen enz.

Dit is als de vorming en opeenpakking der wolkgevaarten, waaruit wij weldra de slagen vernemen en zien treffen, als het herhaald «wee u!» uit Jezus mond zal klinken, gelijk het in vs. 13 over de schriftgeleerden en farizeën gaat als «huichelaars, die het hemelrijk toesluiten voor de menschen — die zelve er niet in willen en er anderen niet laten ingaan.» — Bij de eenig zaligmakende kerk is dat hemelrijk, de ingang daartoe, die kerk zelve, waarvoor zij zich met het «*nulla salus extra ecclesiam* d. i. geen heil buiten de kerk» verklaart. Zij vergeeft of behoudt zonde, bindt en ontbindt, doemt of spreekt zalig, zij is de uitdeelster der genadegaven Gods. De H. Petrus en zijne opvolgers hebben de sleutelen des hemelrijks. De woorden: «het rijk Gods komt niet met uiterlijke vertooning, men zal niet zeggen; hier is het of daar is het, maar het is inwendig in u,» het zeggen van Jezus: — «Als gij bidden wilt zoo ga in uw binnenkamer, en sluit de deur achter u toe, en bidt tot uwen hemelschen Vader in het verborgene,» en zoo menig

ander, zijn voor de kerk als ware 't niet geschreven. — Voor ons is het hemelrijk het naast het Rijk der waarheid en des goeden, gelijk Jezus het kwam openbaren en stichten, het rijk des lichts van eene heldere godsdienstige kennis en heiliging, het rijk des geloofs dat alle geloovigen omvat, dat naar de mate des wetens op eigen overtuiging is gebouwd, waarin men vrij en met vreugde, rein en belangloos, uit liefde jegens God en Christus het werk des Vaders poogt te werken naar kring en kracht. Dat is het hemelrijk waartoe menschen kunnen behooren die daartoe niet worden geteld, waartoe zulken die daartoe geteld worden wel eens niet behooren kunnen, gelijk dit dan ook in Jezus invective ligt.

Wij ontkennen in geen en deele, dat ook onder de katholieken velen waren en zijn, die daartoe eer en beter dan menig zelfs heftig protestant kunnen gerekend worden, dat onder hen menig edele was en is op wie als op een voorbeeld van toewijding en zelfvergeten kan worden gewezen, helden des geloofs en der liefde; doch wij houden dit in de eerste plaats voor een uitvloeisel hunner edeler natuur. De Kerk kan daartoe opleiden, doch tot hoeveel anders leidde zij ook op! — Welke banden heeft zij den menschelijken geest aangelegd! Hoe verkeerd eene wijze van doen heeft zij gevolgd, toen zij het «Gaat heen en leert!» tot een: «Gaat heen en dreigt!» en het, «dringt ze om in te gaan!» in een «dwingt ze om in te gaan!» verkeerde! Hoe belemmerde en belette zij het denken en daardoor de eigen vrijë overtuiging; hoe gaf zij en bond zij aan een geloofslijk in plaats van dat tillende, verheffende en bezielende beginsel aan te kweeken dat gelóóf mag heeten, en stelde zij het blinde overgeven aan menschen in de plaats der overgave aan God; hoe stelde zich een priesterschaar, schijnbaar helpend en bemiddelend, doch inderdaad belemmerend en hinderlijk

tusschen het menschenkind op aarde en Zijn Vader in den Hemel! Zoo mag het heeten: — «Gij sluit het hemelrijk toe voor de menschen; gij komt er niet in, en die er in willen laat gij er niet ingaan.»

Een ander «wee u!» uit des Heilands mond luidt (vs. 14):— Schriftgeleerden en Phariseën, gij huichelaars, gij die de huizen der weduwen opëet, en dat onder den schijn van lange gebeden; daarom zult gij des te zwaarder straf ontvangen.» — Dat verschijnsel bij de joodsche priesterschap het heeft Hem geërgerd die, al liet hij zich handreiking doen, tot zijne jongeren sprak: «Gij hebt het om niet ontvangen, geeft het om niet!» — En waarlijk, dat «huizen der weduwen opëten,» dat berooven van de soms hardgeslagen onnoozelheid, het is ergerlijk, het is onmenschelijk, wreed; het is een prooi, we zouden zeggen niet meer der gemeene hebzucht, maar van eene egoïstische vraatzucht. Kan het erger? — Ja, en Jezus wijst het als met den vinger aan, zoó dat wij de mannen als vóór ons zien in hun plechtgewaad, klaagzangen prevelend, doch waarbij zij, al ware dit uitvloeisel van het dagelijksch doen en der gewoonte, niets of geheel iets anders denken en gevoelen; immers zij eten die huizen op «onder den schijn van lange gebeden.» — Wie moet daarbij niet denken aan beaarden, uitvaart en zielmissen, berekend en betaald, offers van liefde maar ook der vreeze, ook bij gewillige vroomheid dikwerf zware offers zuchtend gebracht, den armen geweigerd die het karige deel op Allerzielen voor vader, moeder, gade en kind voor lief moet nemen. Wie durft het vonnis wraken van den Heer, zijn «des te zwaarder straf ontvangen?» — Rijn het met Luk. XVI: 25 en Jak. II: 6.

In vers 15 heet het; — «Wee u, Schriftgeleerden en Phariseërs, gij huichelaars! gij die land en water omtrekt om eenen jodengenoot te maken; en als hij het geworden

is, dan maakt gij van hem een kind der helle, tweevoudig meer dan gij zijt.» — Nog eens, wij maken onderscheid, wetend dat er ook door heiligen ijver bezielde mannen velerwege hebben gearbeid, en dit in den geest der liefde, soms in den waan der liefde. Er is niet maar één Las Casas geweest, een edele in beginsel, al baarde zijn misgreep schromelijke gevolgen. — Doch was het uit dat beginsel dat in China en Japan, in Paraguaij en elders werd gewerkt, waar eene massa gekerstend, doch daarom niet beter werd? Wij denken daarbij aan bekeerde, aan zoogenaamd bekeerde volken en menschen, gelijk men er meerderen maakte in de dagen der religieoorlogen en vervolgingen, aan de Bohemers, aan Frankrijk en Spanje en Polen, die althans gedeeltelijk voor de Kerk werden herwonnen. Hebben die volken daarbij gewonnen, ook in zedelijk opzicht gewonnen? En als Roomsche geestelijken thans in bijna open strijd komen met de burgerlijke overheid, tot verzet aansporen en dreigende voorspellingen laten vernemen; is dat niet, gelijk de Carlisten in Spanje onlangs bewezen, ergenis veroorzaken, aanleiding geven tot God weet welke gruwelen? Wie zijn daar de eigenlijke drijvers tot euvel dat zij zouden schromen handdadig uittevoeren? — De bekeeringsgeschiedenissen en die van bekeerden zijn vaak donkere bladzijden in de Kerkhistorie. Men denke aan Henri IV, wien men het *Paris vaut bien une messe* op de lippen legde en aan een de Maintenon; op kleiner schaal aan de kunstgrepen en listen om een ziertje te winnen, waarbij geen huisvrede, geen heilige banden ontzien, maar daartoe misbruikt worden.

En hierop laat de Heiland een schets volgen van wat diezelfde ijveraaars in andere opzichten waren en durfden en deden met hunne onderscheidingen van heiliger en minder heilige eeden, die een walgelijk mengsel vorm-

den van geveinsde of vermeende vroomheid en arglist, van ontzag voor- en bespottung van de waarheid en het heilige in eene adem. Sluikhandel in het godsrijk, verboden maar toch gewaagd, schier onverklaarbaar vermetel en toch in verschillende vormen gepleegd, waarover te recht het «wee u!» uit den mond van den Eenig-reine ging. — Waren er later geen Schriftgeleerden en Farizeën, maar in Jezus Kerk, die in dienzelfden geest leerden en voorgingen? Wat is zoodanige beschouwing anders dan eene *reservatio mentalis* het geestelijk voorbehoud, door Escobar, Sanchez, Busenbaum en anderen voorgestaan? Hoe verwrongen zij daarmede de rechten der waarheid en heiligden zij als ware 't het bedrog, de misleiding. Wat werd daarbij van alle ontzag voor den Allerhoogste, hoe werden godsdienst en zedelijkheid daarbij verkracht en de hechtste en duurste verpligtingen verloochend? De logen zij altijd te veroordeelen, zij wordt afschuwelijk wanneer zij zich vermomt onder het masker der religie. Indien iets, dan mag zulk bederven van het zedelijke door wat als godsdienst moet gelden wel heeten het heilige gemeen maken. En niettemin, zulke leeringen zijn in onderscheidene werken van jezuieten te vinden, terwijl die niet door de welverdiende afkeuring van hunne oversten zijn getroffen.

Kan de uitspraak aangaande een volgend euvel door Jezus gegispt gunstiger zijn? Daar gaat naar vers 23—27 het oordeel over mannen die van geringe toekruiden de tienden, welke men volgens de wet aan den priesterstam verschuldigd was opbrachten, maar die het voornaamste in de wet nalieten, hetgeen Jezus treffend scherp het zuigen van de mug noemt, terwijl zij kemelen verzvolgen. — Eere den beteren priesters! Doch hoe is dat verschijnsel slechts naar onze dagen gewijzigd nog waar te nemen, zulke inconsequentie geen zeldzaamheid.

Men ga na hoe door vele katholieken en dit in eenvoud wordt gedacht, wat zij zich zelve en anderen hoog aanrekenen, en wat zij minder schijnen te tellen. Daar worden bij velen kerkelijke plichten boven menschelijke of zedelijke — deze bij gene achtergesteld. Hoe leerden nog velen de rechtvaardigheid, de barmhartigheid, de oprechtheid veeleer verzaken dan behartigen! Het probabiliteitssysteem is bekend, en dat het doel de middelen heiligt is met woord en daad gehuldigd. Het was niet Le Moine alleen, die eene *dévotion aisée* verkondigde en het met het *On fait avec le ciel ses accommodements* hield. Men voere niet, wanneer op zulke onzedelijke leeringen in de schriften van jezuiten vooral wordt gewezen, ter verontschuldiging aan, dat die leeringen slechts partikuliere meeningen, aberraties zouden wezen van sommige individu's; naar de instellingen der Sociëteit van de jezuiten mag niemand van hunne orde eenig geschrift uitgeven zonder voorkennis en toestemming van den pater provinciaal (*Instit. Soc. Jesu Vol. II p. 63*). En waar lezen wij de afkeuring van zoodanige stellingen, al verbood later de Pater Generaal Aquaviva de leer dat vorstenmoord geoorloofd zou wezen, als de vorst ten tiran was geworden, voor te staan, jaren nadat de jezuit Mariana in zijn werk *de rege et regis institutione* den vorstenmoord had verdedigd.

En waar dergelijk stelsel wordt aangekleefd, gehuldigd en in praktijk gebracht, daar geldt het woord naar vs. 25 door Jezus gesproken: «gij die de bekers en schotels van buiten rein houdt; maar van binnen zij zij vol van roof en gulzigheid», en wat verder wordt gezegd aangaande het reinigen van het binnenste van beker en schotel. Het is het noodlottig maar even zoo bijna noodzakelijk gevolg dat, waar men op vele vormen staat, op dezer inachtneming aandringt, het wezen der zaak in die vormen ver-

loren gaat, die daardoor ledige hulsels, ijdele gebruiken en als klanken zonder zin worden. Eenige vormen mogen, omdat wij zinnelijke wezens blijven, noodig wezen, zij mogen waar zij passend zijn gunstigen invloed uitoefenen kunnen; het «in geest en in waarheid» blijft het groote woord van den grooten Meester, dat om zijn wijsheid als om zijn waarheid in het oog moet worden gehouden. Maar hoe werd en wordt dat woord in de Roomsche Kerk vergeten, hoe wordt daar verzinnelijkt en versierd, de rechte godsdienst door en voor al het bijwerk achtergesteld! Wat feestgebaar en instellingen, plechtigheden, aanvankelijk treffend, weldra meer gewoon en onverschilliger aanschouwd, straks zinledig en slechts nog sprekend tot oog en oor, afgezien van het bonte en smakeloze velerwege, als daarin door millioenen hun godsdienst wordt gesteld; niet zoo onschuldig, als daardoor het wezenlijke, de zedelijke strekking dier godsdienst, haar invloed op gemoed en wandel op den achtergrond wordt gedrongen. En aan dat «van binnen vol roof en gulzigheid», wie durft daar bijna bedenken en narekenen, wat daaraan ten offer werd gebracht, overvloediger naarmate volken en tijden in donkerder bijgeloof bedolven waren. Zou er na die door den oorlog, erger, grooter verspilling van volkswelvaart zijn geweest dan die voor en door de Kerk werd gepleegd? Wat bezat die Kerk eens in zoo vele rijken, in Engeland, in Spanje; wat werd en wordt aan haar onder zoo velerlei titels en benamingen opgebracht? Een Spaansch minister durfde beweerden, dat Spanje door eeuwen heen een geestelijke schatting betaalde die, wanneer men haar van de Kerk terug kon eischen, meer zou bedragen dan de waarde van dat geheele koninkrijk. Hoe was de geestelijkheid in het bezit van een groot deel van den grondeigendom daar en van het beste deel daarvan, terwijl het slecht geregeerde, slecht geleide volk,

bij al den rijkdom van zijn bodem en al de schatten die hetzelfde toevloeden, en ondanks daar eens een natie vol ondernemingszucht en geestkracht was, naar maatschappelijk en geestelijk welzijn immermeer verarmde en dieper zonk. Welke vlucht nam Engeland, toen het zich vooral aan dien boei had ontwongen! — We ontkennen niet en ontveinzen niet, dat van zooveel als de Kerk op allerlei wijze zich wist toe te eigenen, ook geschiedde wat men «weldoen» achtte; doch hoe weinig verstandig geschiedde zulks, zoodat het de luiheid aankweekte; hoe weinig werd op zedelijke verheffing gewerkt! Inderdaad volken en landen, de rijkstgezegende door de natuur, verachterden, vervielen van vroegeren trap van bloei en luister, naar mate de geestelijkheid er meer vermogt en zich verrijkte. Deed zij dit grootendeels in eenvoud door de machtigen onder haar daartoe genoopt, dat zou ons doen denken aan het woord: «Indien dan het licht dat in u is duisternis is, hoe groot zal dan de duisternis zijn!»

Nu volgt een «wee u!» met aangifte van den grond waarop dat rust, dat ons te harder klinkt, omdat het door den mond der Liefde werd gesproken, dat door de zedelijke verontwaardiging werd ingegeven, noodig ter waarschuwing . . . maar onwaarheid? Wij hopen dat op velen hunner, wie dat het naast gold zelfs, een later woord van hemelsche zachtmoedigheid van toepassing was, het onvergelykelyke: «Vader, vergeef het hun; want zij weten niet wat zij doen!» — Er is bij Jerusalem eene allen bekende plek, waardoorheen wegen en paden voeren, ter zijde van welke men vindt wat vroom geloof beschouwt als tijdelijke woningen der dooden, waarin zij rusten maar om eens daaruit op te staan. Het is Jerusalem's Pere Lachaise, waar menig grafgesteente, eenvoudiger of weidscher, staat of pronkt. Het joodsche volk raakte bekend met de kunsten die Griekenland vooral

sierden. De treurende liefde, de dankbare weemoed, ook de menschelijke ijdelheid stichtte die gedenkteeken. Het volk gedacht en eerde daardoor zijne groote dooden, of die eens voor groot werden gehouden; ook vroeger miskenden, in de eerste plaats profeten die waren gevallen als martelaars voor later ingeziene waarheid in den strijd tegen zedeloosheid en afgoderij. Daarmede mogt een later geslacht zijn helderder inzicht, zijne godsdienstige overtuiging willen aan den dag leggen; zij toonden zich kinderen dier vaderen, ondanks hun eeren van die profeten met denzelfden geest beziel, door hun verzet tegen Hem die kwam om de wet en de profeten te vervullen, ze volkomen te maken, die kon spreken: «Ik ben de weg en de waarheid en het leven!»

En tegen zulke boosaardige machten, die met list en bekrompenheid, verblindings en kwaadwillige sluwheid, die de massa wist te bewerken en te blindhokken, het heilloos spel ten einde toe zouden drijven, tegen zulke machten optredend, wist Jezus welk lot Hem zou toeven. Hij wist dat des menschen Zoon kwam, niet om zich te laten dienen, maar opdat Hij diende en zijn leven tot eene verlossing voor velen geven zou. Daarom sprak Hij naar vs. 32, het woord dat hun als eene tartende uitdaging in de ooren mogt klinken, maar dat eene getuigenis was van zijne bereidwilligheid om ook het zwaarste offer te brengen: «Welaan, maakt dan ook de maat uwer vaderen vol!» Dat deden ze in Gethsémane, in Kajafas' paleis, op Golgotha aan den geboeide, gehoonde, gemartelde, uit zijne wonden ten dood bloedende.

Wij weten en erkennen, dat zulk een gruwel slechts ééns beraamd slechts eenmaal gepleegd kon worden; en desniettemin, hoe vreesselijk werden er later soortgelijke door christenen tegen joden, heidenen en christenen begaan. Men denke aan vervolgingen, aan de verdelging

van ketters als de Albigenzen, de Waldenzen, de Ste-
dingers, aan de gruwelen der inquisitie *in majorem Deï
gloriam* ter verhooging van de eere Gods begaan, waar
men de kerkleer wedersproken achtte. Men zou niet te
eeneemale zonder grond kunnen zeggen, dat zulke chris-
tenen, indien Jezus onder hen ware opgetreden, Hem
nog eens ten doode zouden hebben gemarteld. Dat toch
deden zij in latere eeuwen zoo menig vroom en helder-
denkend man, die op sommige punten niet kon gelooven
wat de Kerk had vastgesteld, mannen die men inderdaad
kon beschouwen als wijzen, profeten, schriftgeleerden in
den besten zin van dat woord, een rij van slachtoffers
door blinde dweepzucht of listige berekening met onmen-
schelijke wreedheid gevelde, en waardoor priesters zich
ook over de verblinde volksmassa's de heerschappij ver-
zekerden, eene heerschappij wier eischen in de laatste
jaren hoog werden opgedreven. En dan zij het helaas! zoo,
dat ook de protestanten zich van dat euvel der dweep-
zieke onverdraagzaamheid niet vrij bewaarden, dat men
kan wijzen op gruwelen der onderdrukking om het geloof
begaan; men houde in het oog dat dit tijdelijke aberrat-
tieën, wandaden waren door betrekkelijk enkelen begaan,
en dat de Lumey's, de Sonoy's openlijk door velen hun-
ner eigen geloofsgenooten reeds toen, later algemeen
werden veroordeeld, terwijl Rome aanhoudend en stelsel-
matig en onder wettige vormen veroordeelde en martelde,
zonder dat een der onfeilbaren zich daartegen kante of
het officieel afkeurde.

Evenwel gaat er ook ongezien, soms met langzamen
tred, maar met zekeren gang eene Nemesis door de
geschiedenis der volken als door die van het individu.
«Ter spader ure malen de molens der goden, doch zij
vergruizen fijn» — was het woord van een van Grieken-
lands treurspeldichters. Jerusalem's stad en tempel mogt

prijken in schitterende pracht, hecht als de berg waarop het gegrond was mogt het heiligdom daar staan als om de eeuwen te trotseeren, een beeld van magt en hoogheid dier priesters, die straks hun gezag op nieuw bevestigd zouden wanen en zich verheugen in den ouden nacht, de oude eer, den ouden buit; — «Uw huis zal u woest gelaten worden!» luidde het vonnis daarover uit den mond, die dra aan het kruis zou worden tot zwijgen gebracht. Niet eerst over lang zou die ure aanbreken; nog zou dat toenmaals levend geslacht niet van de aarde verdwenen wezen, of die ure zou daar zijn.

En al waren ook de bedoelingen van hen die hun geest in onze dagen aan Jezus woord ter toets mogen brengen niet zoo afschuwelijk, hunne wegen en middelen niet zoo doemwaardig, als dit het geval was in vroegere eeuwen, al bleven zoo vernielende uitwerkselen als zij van het verzet tegen hun pogen spelden ons en hun bespaard; de gevolgen van den door hen aangekweekten geloofshaat kunnen treurig genoeg worden, treuriger dan zij zelven mogelijk vermoeden en wenschen kunnen. Durfden enkelen dreigen met de massa's aan wier hoofd zij treden en die hun ter zijde staan; dat zij geen machten ontboeien en aanhitsen, die zouden worden als het losgelaten verscheurend gedierte, dat dra niets ook de stem zijns drijvers niet zou ontzien, en zich weldra — mannen van 1793 en de Commune leerden het, en Fenians beginnen het te leeren — tegen hen zelven keeren konden!

Hoe meer de kerk den weg des verzets opgaat en hoe verder zij dien weg vervordert, om mogelijk ten laatste tot zulke uitersten te worden gedrongen, des te klaarder zal zij in het oog doen springen, dat het niet de geest van Christus is die haar, of liever hare Hoofden drijft; maar dat haar geloofsijver door baatzucht, door eerzucht en dezer bijoomeriken wordt verontreinigd, terwijl zij

in haar boezem het «niet als heeren over uw geloof» — naar buiten het: «dat alle dingen in liefde geschieden» treurig verlooquent, het «gij weet dat de wereldlijke vorsten heerschen en de machtigen onder hen geweld hebben, doch zoo zal het onder u niet wezen; maar wie onder u groot wil worden die zal aller dienaar zijn» — weinig indachtig is. In den menschelijken geest ligt de behoefte aan licht en vrijheid; al komt het er wel op aan hoe men hem daartoe wil leiden. «Het zal niet door geweld of kracht maar door mijnen Geest geschieden» — luidt het woord, dat in 't oog mag worden gehouden.

Er ligt in den menschelijken geest een zucht voor recht die hem afkeer inboezemt van onbillikheden en onrechtmatigen dwang. Het ligt in den minder ontwikkelde menschegeest om, waar hij een gedeelte als onwaar en ongegrond leert erkennen, ook het overige te wantrouwen en met het kwade ook het goede te verwerpen. En hierin ligt de reden waarom velen met het bijgeloof ook het geloof miskenden en van alle godsdienst afkeerig worden, — een verschijnsel dat zich bij voorkeur in roomsche landen vertoont. Daarin ligt mede het meest gevaarlijke van wat Rome's priesterschap beoogt en poogt te verwezenlijken.

Wij resumeeren het bovengezegde en geven op als onze grieven tegen Rome's priesterschap; — aanmatiging van hooggezag, hebzucht vaak op ergerlijke wijze blijkend, valsche bekeeringsijver, verkeerde moraalprediking, nauwgezetheid in het minder gewichtige bij achterstelling van het hoogste, uiterlijke godsdienstigheid bevorderend in plaats van vroomheid des harten, vervolgzucht in den waan van liefde en godsdienstijver. Wij hebben ons bij de beschouwing van dat enkele hoofdstuk bepaald; elders waren er meerdere en andere grieven te vinden.

Onverdraagzaamheid, het euvel der rechthebberij, geloofshaat bestuurden onze pen niet. Wij zouden gaarne naast de roomsche kerk als naast de protestantsche orthodoxie in vrede willen leven, zoo zeker wij, bij vasthouden aan onze eigen overtuiging, het eens zijn met Fredrik den Grooten, die wilde *que chacun aille au ciel par quel chemin il lui plait*. Wij erkennen gaarne de goede diensten welke de kerk eens in donkere tijden bewees, doch die zij langer en meer dan behoorde en behoefde donker liet en donker maakte; wij erkennen dat zij eens voor ons werelddeel de draagster was der ontwikkeling en beschaving; wij huldigen hare waarlijk edele en groote mannen, al tellen wij daaronder juist geen Gregoriussen mede; — wij willen zelfs meer. Wij erkennen dat die kerk met het gezag dat zij op millioenen uitoefent, met het nauwer toezicht dat zij op den enkele houdt, met hare verzinnelijking van het geestelijke, voor millioenen nog eene meer geschikte en misschien onmisbare leidsvrouw is; doch even vrij veroordeelen we haar vermengen van religie en politiek, haar misbruiken van haar invloed om andere dan geestelijke bedoelingen te bereiken, hare kunstnarigheden waarmede zij van hare volgelingen *Lourdauds* maakt, hare onverdraagzaamheid, alles even onchristelijk als heilloos. Daarbij spreken we onverholen: — «Laat hen varen; zij zijn blinde leidslieden!»

1602799

6.67187